FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT LEENDERT A. GEELHOED
föredraget den 27 februari 2003 [1]

I — Inledning

1. I detta mål önskar Verwaltungsgerichtshof (Österrike) att domstolen skall klargöra om den omständigheten att en unionsmedborgare i en annan medlemsstat, i vilken han inte är medborgare, på grund av en tidsbegränsad anställning (2,5 månader) och med beaktande av ett antal specifika verksamheter som den berörde har utövat före och efter anställningen, har blivit arbetstagare i den mening som avses i artikel 39 EG.

2. Den nationella domstolen har därefter begärt, om svaret på ovanstående fråga är jakande, ett förtydligande av domstolens rättspraxis enligt vilken vissa rättigheter som följer av ställningen som arbetstagare även kan åtnjutas när anställningen har upphört. En migrerande arbetstagare kan under vissa omständigheter bevara denna ställning och på denna grund ha rätt till utbildningsstöd på samma villkor som gäller för arbetstagare i värdmedlemsstaten. Det väsentligaste villkoret är att det råder kontinuitet mellan det tidigare arbetet och de påbörjade studierna, eller att arbetstagaren mot sin vilja har blivit arbetslös och på grund av situationen på arbetsmarknaden är tvungen att omskola sig för ett annat verksamhetsområde.

3. Tvisten i målet vid den nationella domstolen har uppkommit på grund av att den österrikiske Bundesminister für Wissenschaft, Verkehr und Kunst (ministern för vetenskap, samfärdsel och konst) i april 1996 avslog en begäran om utbildningsstöd från en italiensk medborgare, Franca Ninni-Orasche. Hon är sedan år 1993 gift med en österrikare och bor sedan dess lovligt i Österrike. Hon påbörjade i mars 1996 i detta land studier i ämnet romanska språk efter att under sommaren 1995 ha arbetat i 2,5 månader som servitris/kassörska. Enligt ministern uppfyllde hon inte de villkor som har formulerats i domstolens rättspraxis för att kunna likställas med en österrikisk medborgare.

4. Den centrala frågan är således om Franca Ninni-Orasche har en rätt till likabehandling vid beviljandet av utbildningsstöd enligt gemenskapsrätten. Den danska regeringen och kommissionen har i detta

1 — Originalspråk: nederländska.

förfarande, mot bakgrund av domen i målet Grzelczyk [2], även tagit upp frågan huruvida artikel 17 EG angående unionsmedborgarskap, jämförd med förbudet i artikel 12 EG mot diskriminering på grund av nationalitet ger Franca Ninni-Orasche denna rätt. Fastän den hänskjutande domstolen inte har tagit upp denna aspekt, anser jag att domstolen ändå skall uppmärksamma den betydelse som fördragets bestämmelser om unionsmedborgarskap har för tvisten vid den nationella domstolen.

II — Tillämpliga bestämmelser

5. Tolkningsfrågorna avser den fria rörligheten för arbetstagare som garanteras i artikel 39 EG, och som innebär att all diskriminering på grund av nationalitet har avskaffats mellan arbetstagare i medlemsstaterna. Enligt artikel 7.2 i rådets förordning (EEG) nr 1612/68 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen [3] åtnjuter en arbetstagare som är medborgare i en medlemsstat och som har utnyttjat den fria rörligheten för arbetstagare i värdmedlemsstaten "samma sociala ... förmåner som landets medborgare".

6. I artikel 17.1 EG införs ett unionsmedborgarskap. Unionsmedborgare är de som är medborgare i en medlemsstat. Detta medborgarskap kompletterar det nationella medborgarskapet men ersätter det inte. Enligt artikel 17.2 EG skall unionsmedborgarna ha de rättigheter och skyldigheter som föreskrivs i EG-fördraget.

7. Enligt artikel 18.1 EG har varje unionsmedborgare rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier, om inte annat följer av de begränsningar och villkor som föreskrivs i detta fördrag och i bestämmelserna om genomförandet av fördraget.

8. I artikel 12 EG föreskrivs inom fördragets tillämpningsområde och utan att det påverkar tillämpningen av någon särskild bestämmelse i fördraget, att all diskriminering på grund av nationalitet är förbjuden.

9. För bedömningen är vidare rådets direktiv 93/96 av den 29 oktober 1993 om rätt till bosättning för studenter [4] av betydelse. I skäl 6 föreskrivs att "de som har rätt till bosättning inte får utgöra en orimlig börda för värdmedlemsstatens finanser". I artikel 1 föreskrivs följande:

2 — Dom av den 20 september 2001 i mål C-184/99, Grzelczyk (REG 2001, s. I-6193).

3 — EGT L 257, s. 2; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 33.

4 — EGT L 317, s. 59.

"För att närmare ange villkor som är avsedda att underlätta utövandet av rätten till bosättning och för att säkerställa tillgången till yrkesutbildning, utan diskriminering för en medborgare i en medlemsstat som blivit antagen till en yrkesutbildning i en annan medlemsstat, skall medlemsstaten bevilja rätt till bosättning för varje studerande som är medborgare i en medlemsstat, om han inte redan har denna rätt med stöd av en annan gemenskapsrättslig bestämmelse, förutsatt att den studerande intygar för den berörda nationella myndigheten att han har tillräckliga tillgångar för att undvika att ligga det sociala bidragssystemet i värdmedlemsstaten till last under den tid som de bor där."

Artikel 3 i direktiv 93/96 har följande lydelse:

"Detta direktiv ger inte studenter som har rätt till bosättning en rätt till utbildningsstöd i värdmedlemsstaten."

10. Den nationella rättsliga ramen utgörs av den österrikiska Studienförderungsgesetz (utbildningsstödslagen) [5], som innehåller villkoren för rätten till utbildningsstöd. Det framgår av handlingarna i målet att det i 6 § i denna lag nämns ett antal objektiva kriterier som måste vara uppfyllda för att kunna få utbildningsstöd. I de första meningarna i 2 och 3 §§ föreskrivs att österrikiska medborgare kan söka utbildningsstöd. Med österrikiska medborgare likställs, enligt 4 § första stycket, medborgare i medlemsstaterna i Europeiska ekonomiska samarbetsområdet, eftersom likställandet följer av Avtalet om det Europeiska ekonomiska samarbetsområdet. Det är ostridigt att denna bestämmelse vad gäller den krets av personer på vilka Studienförderungsgesetz är tillämplig hänvisar till gemenskapsrätten.

III — Bakgrund, begäran om förhandsavgörande och förfarandet

11. Den hänskjutande domstolen har beskrivit bakgrunden för målet vid den nationella domstolen på följande sätt.

12. Klaganden i målet vid den nationella domstolen är italiensk medborgare och är sedan den 18 januari 1993 gift med en österrikare. Hon bor sedan den 25 november 1993 i Österrike och beviljades den 10 mars 1994 uppehållstillstånd i Österrike fram till den 10 mars 1999. Genom detta tillstånd fick hon även rätt att ta anställning i Österrike på samma villkor som österrikiska arbetstagare.

5 — BGBl. nr 305, 1992.

13. Franca Ninni-Orasche hade en tidsbegränsad anställning i Österrike som servitris/kassörska under perioden den 6 juli till den 25 september 1995. Hon ansvarade även för lagerhållning och inköp av de varor som salufördes.

14. Hon tog den 16 oktober 1995 en examen i bokföring och handel i Italien (diploma di ragionere e perito commerciale). Hon uppfyllde således villkoren för att få börja studera vid ett österrikiskt universitet.

15. Franca Ninni-Orasche sökte under perioden oktober 1995 till mars 1996 en anställning i Klagenfurt som motsvarade hennes utbildning och yrkeserfarenhet. Hennes spontana ansökningar hos hotell och hos en bank ledde inte till framgång.

16. Hon påbörjade i mars 1996 studier i romanska språk vid universitetet i Klagenfurt med italienska och franska som huvudämnen. Hon ansökte den 16 april 1996 om utbildningsstöd enligt 1992 års Studienförderungsgesetz. Hennes ansökan avslogs av ministern för vetenskap, samfärdsel och kultur. Enligt ministern avsåg hänvisningen i 4 § första stycket i 1992 års Studienförderungsgesetz till EES-avtalet diskrimineringsförbudet i artikel 12 EG, den fria rörligheten för arbetstagare och förordning nr 1612/68. Ministern hänvisade vidare till domstolens rättspraxis enligt vilken en arbetstagare har rätt till utbildningsstöd om han kan visa att han har haft en anställning under en längre tid i det land i vilket han har påbörjat sina studier och yrkesutbildningen har samband med hans tidigare anställning. Enligt ministerns uppfattning uppfyllde inte Franca Ninni-Orasche dessa två villkor.

17. Franca Ninni-Orasche överklagade till Verfassungsgerichtshof och åberopade att såväl hennes rätt till likhet inför lagen som gemenskapsrätten hade åsidosatts. Verfassungsgerichtshof förklarade sig obehörig och förvisade målet till Verwaltungsgerichtshof.

18. Enligt Verwaltungsgerichtshof är, mot bakgrund av domstolens rättspraxis rörande artikel 39 EG och artikel 7.2 i rådets förordning nr 1612/68 om fri rörlighet för arbetstagare och dessa artiklars betydelse för högre utbildning, två Europarättsliga frågor relevanta, nämligen om klaganden är (migrerande) arbetstagare i den mening som avses i artikel 39 EG och, om så är fallet, om hennes anställning upphörde frivilligt eller ofrivilligt.

19. Verwaltungsgerichtshof begärde således genom beslut av den 13 september 2001 ett förhandsavgörande avseende följande frågor:

"1.1 Medför den omständigheten att en unionsmedborgare under kort tid (i förevarande fall 2,5 månader) varit anställd i en medlemsstat i vilken han inte är medborgare, varvid anställningen var tidsbegränsad redan från början, att han blivit arbetstagare i den mening som avses i artikel 48 i EG-fördraget (nu artikel 39 EG)?

1.2 Har det i detta fall vid bedömningen av frågan huruvida den berörda personen är arbetstagare, i ovannämnda mening, betydelse att hon

1.2.1 påbörjade nämnda anställning först några år efter sin ankomst till värdmedlemsstaten,

1.2.2 fick behörighet att studera vid universitet i värdmedlemsstaten först kort tid efter att den kortvariga, tidsbegränsade anställningen hade upphört, varvid hon förvärvade nämnda behörighet genom en examen i ursprungsmedlemsstaten,

1.2.3 under tiden efter att den kortvariga, tidsbegränsade anställningens slut och fram till studiestart försökte finna en ny anställning?

2. Om den berörda personen är (migrerande) arbetstagare i den mening som anges i fråga 1:

2.1 Skall ett redan från början tidsbegränsat anställningsförhållande anses sluta frivilligt efter att anställningstiden har utgått?

2.2 Om svaret är ja: Har det i så fall vid bedömningen av frågan huruvida anställningsförhållandet slutade frivilligt eller ofrivilligt, i sig eller i kombination med de andra omständigheter, betydelse

2.2.1 att hon fick behörighet att studera vid universitet i värdmedlemsstaten, genom en examen i ursprungsmedlemsstaten, först kort tid efter att nämnda anställning hade upphört och/eller

2.2.2 att hon direkt efter anställningens slut och fram till studiestarten försökte få en ny anställning?

Har det för besvarandet av denna fråga någon betydelse huruvida den nya anställning som den berörda personen försökte att finna i sakligt hänseende utgör ett slags fortsättning på liknande (låg) nivå av den avslutade tidsbegränsade anställningen eller om det är en anställning som motsvarar den högre examen som hon har erhållit under tiden?"

20. I förfarandet vid domstolen har skriftliga yttranden ingivits av den österrikiska, den tyska och den danska regeringen samt av kommissionen. Muntlig förhandling har inte ägt rum.

IV — Bedömning

A — *Inledning*

21. Såsom framgår av bakgrundsbeskrivningen till målet vid den nationella domstolen och den förklaring som Verwaltungsgerichtshof har givit genom sin begäran om förhandsavgörande, avser tvisten vid den nationella domstolen i grunden frågan huruvida Franca Ninni-Orasche under de i målet angivna omständigheterna har rätt till likabehandling vid beviljande av utbildningsstöd för en universitetsutbildning enligt gemenskapsrätten.

22. Några preliminära påpekanden är på sin plats i detta hänseende. Det framgår inledningsvis av hänskjutandebeslutet att Franca Ninni-Orasche inte är barn till migrerande arbetstagare. Hon har således inte kunnat åberopa den rätt till utbildningsstöd som familjemedlemmar till sådana arbetstagare har enligt förordning nr 1612/68. [6]

23. Jag anser vidare att domstolen inte kan nöja sig med ett begränsat svar på de frågor som har ställts av den nationella domstolen. Problematiken i målet vid den nationella domstolen avser inte enbart frågorna om Franca Ninni-Orasche är migrerande arbetstagare och om det vid den tidsbegränsade anställningens upphörande är fråga om hon har slutat frivilligt. För att kunna besvara frågan om gemenskapsrätten tillerkänner Ninni-Orasche en rätt att komma i åtnjutande av utbildningsstödssystemet är det enligt min uppfattning ofrånkomligt att domstolen vid besvarandet av frågorna även skall beakta de gemenskapsrättsliga omständigheter som i inskränkt mening ligger utanför de ställda frågornas räckvidd. Förutom läran

6 — Enligt bland annat dom av den 26 februari 1992 i mål C-3/90, Bernini (REG 1992, s. I-1071), punkt 25, utgör det utbildningsstöd som en medlemsstat beviljar barnen till arbetstagare en social förmån för en migrerande arbetstagare i den mening som avses i artikel 7.2 i förordning nr 1612/68 när den migrerande arbetstagaren står för barnets uppehälle.

om missbruk av gemenskapsrätten och tillämpningen av artikel 7.2 i förordning nr 1612/68 (punkterna B och C nedan) avser det särskilt bestämmelserna om unionsmedborgarskap (punkt D nedan).

24. Regeringarna i de medlemsstater som har ingivit yttranden och kommissionen var dessutom överens vad gäller den nationella domstolens uppgift. Det är visserligen Verwaltungsgerichtshof som måste göra den slutliga bedömningen och med beaktande av de faktiska omständigheterna avgöra om Franca Ninni-Orasche kan anses vara arbetstagare i den mening som avses i fördraget och om hon har behållit denna ställning med avseende på rätten till likabehandling vid beviljande av utbildningsstöd. [7] Domstolen kan emellertid inom ramen för en begäran om förhandsavgörande bistå den nationella domstolen med de nödvändiga tolkningskriterierna så att tvisten i målet vid den nationella domstolen kan bedömas med beaktande av gemenskapsrätten.

B — *Den första frågan rörande begreppet "arbetstagare"*

25. I den utförliga rättspraxisen har utvecklats ett antal objektiva kriterier för att kunna avgöra om någon är "arbetstagare" i den mening som avses i fördraget. Som bekant har begreppet en gemenskapsrättslig innebörd och måste tolkas extensivt därför att det avgör tillämpningsområdet för en av de grundläggande friheterna i fördraget. [8]

26. En arbetstagare är en person som under en viss tid, mot ersättning utför arbete av ekonomiskt värde åt någon annan och under dennes ledning. Därtill tillkommer emellertid villkoret att enbart den som utför ett faktiskt och verkligt arbete, som inte är av en så begränsad omfattning att det enbart är fråga om en marginell och sidoordnad verksamhet kan anses som arbetstagare. [9] Hur rättsförhållandet mellan arbetstagare och arbetsgivare betecknas är inte avgörande för om artikel 39 EG är tillämplig. [10]

27. I den första frågan är räckvidden av uttrycket "faktiskt och verkligt arbete" av avgörande betydelse. Verwaltungsgerichtshof har begärt ett förtydligande av domstolen avseende anställningstidens betydelse och betydelsen av den berördes uppträdande före anställningen och efter att den har upphört.

7 — Fast rättspraxis, jämför exempelvis domen i målet Bernini (ovan fotnot 6), punkt 19.

8 — Se exempelvis dom av den 3 juni 1986 i mål 139/85, Kempf (REG 1986, s. 1741), punkt 13, och dom av den 3 juli 1986 i mål 66/85, Lawrie-Blum (REG 1986, s. 2121; svensk specialutgåva, volym 8, s. 661), punkt 16.

9 — Se bland annat dom i målet Lawrie-Blum (ovan fotnot 8), punkt 17, dom i målet Bernini (ovan fotnot 6), punkt 14, och dom av den 26 februari 1992 i mål C-357/89, Raulin (REG 1992, s. I-1027), punkt 10.

10 — Se ursprunglig dom av den 12 februari 1974 i mål 152/73, Sotgiu (REG 1974, s. 153; svensk specialutgåva, volym 2, s. 219), punkt 5. Domstolen fastslog i denna dom att den nuvarande artikel 39 EG inte skiljer mellan om anställningsförhållandet är offentligrättsligt eller civilrättsligt.

28. Med den första delen i denna fråga önskar den nationella domstolen få klarhet i om en på förhand tidsbegränsad, kortvarig anställning (i förevarande fall 2,5 månader) hindrar att klaganden anses vara arbetstagare.

29. Rättspraxis avseende anställningstid har en kasuistisk karaktär. Domstolen har tidigare bland annat uttalat sig om huruvida unga som söker sitt första arbete, deltidsarbetare, praktikanter och personer som arbetar då det behövs extra arbetskraft eventuellt kan anses vara arbetstagare. Det framgår av denna rättspraxis att varaktigheten av den verksamhet som den berörde har utfört är en omständighet som den nationella domstolen kan beakta när den skall bedöma om verksamheten är av faktisk och verklig karaktär.

30. Unga som söker sitt första arbete har ännu inte kommit ut på arbetsmarknaden och har således självklart ännu inte haft någon faktisk och verklig yrkesverksamhet. [11] Domstolen har däremot funnit att deltidsarbete [12], vilket i normalfallet innebär att det inte arbetas mer än tio timmar i veckan [13], inte i sig hindrar att någon betraktas som arbetstagare.

31. I domarna i målen Lawrie-Blum och Bernini har domstolen godtagit att den som är lärling inom ramen för en yrkesutbildning skall anses vara arbetstagare när lärlingstiden sker på de villkor som gäller för faktiskt och verkligt avlönat arbete. [14] Det saknar betydelse för domstolens bedömning att en lärling är mindre produktiv, att han enbart arbetar ett begränsat antal timmar i veckan eller att han erhåller en begränsad ersättning. Det är emellertid nödvändigt att den berörde för att utvecklas i sin yrkesskicklighet arbetar tillräckligt många timmar för att kunna bli förtrogen med arbetet. I domen i målet Bernini skulle den nationella domstolen med beaktande av dessa tolkningsomständigheter avgöra om arbete som hade utförts som lärling under tio veckor inom ramen för en yrkesutbildning var tillräckligt för att hon skulle anses vara arbetstagare.

32. I domen i målet Raulin gällde saken bland annat frågan om en arbetstagare som hade ett anställningsavtal på åtta månader avseende arbete vid behov som servitris, vilken endast hade arbetat i tolv dagar och fem timmar per dag, endast skulle anses ha utfört ett marginellt och obetydligt arbete. Domstolen fann att den omständighet att en part i ett arbetsförhållande endast hade arbetat ett synnerligen begränsat antal timmar kan utgöra ett tecken på att det utförda arbetet endast var marginellt och

11 — Se den nyligen avkunnade domen av den 11 juli 2002 i mål C-224/98, d'Hoop (REG 2002, s. I-6191), punkt 18. Gemenskapsrätten rörande arbetstagares fria rörlighet är med avseende på en nationell reglering om arbetslöshetsersättning per definition inte tillämplig i hennes fall.

12 — Dom av den 23 mars 1982 i mål 53/81, Levin (REG 1982, s. 1035), punkt 17.

13 — Dom av den 13 juli 1989 i mål 171/88, Rinner-Kühn (REG 1989, s. 2743), punkt 16. Detta mål rörde tolkningen av artikel 119 i EG-fördraget (nu artikel 141 EG).

14 — Domarna i målet Lawrie-Blum (ovan fotnot 8), punkterna 19–21, och i målet Bernini (ovan fotnot 6), punkt 15.

obetydligt. Den nationella domstolen kan i förekommande fall även beakta att den berörde måste stå till förfogande att arbeta när arbetsgivaren har behov av extra arbetskraft. [15]

33. Den extensiva tolkningen av begreppet arbetstagare har således medfört att domstolen inte har uteslutit att en lärling som har utfört avlönat arbete i tio veckor eller en behovsanställd som när allt kom omkring enbart hade arbetat i 60 timmar anses vara arbetstagare. [16] Anställningens längd är i sig själv inte avgörande. Slutligen kommer så frågan om det utförda arbetet inte endast är att anse som marginellt och obetydligt, även med beaktande av andra omständigheter, och särskilt anställningens karaktär (en lärlingsplats är knappast en riktig verksamhet förrän tillräckligt antal timmar har arbetats för att bli förtrogen med arbetet) [17] och arbetsförhållandets karaktär (den oregelbundna karaktären hos det faktiskt utförda arbetet som sker på grundval av ett avtal om behovsanställning).

34. Det föregående bekräftas av domen i målet Lair. I detta mål ansåg domstolen att det var rättsenligt att uppställa kompletterande krav för att bevilja utbildningsstöd till medborgare från andra medlemsstater som innebar att de innan de påbörjade sin utbildning skall ha utövat en yrkesverksamhet på det nationella territoriet i minst fem år. Det fastslogs att värdmedlemsstaten inte kunde göra rätten till de sociala förmåner som avses i artikel 7.2 i förordning nr 1612/68 beroende av villkoret att dessa medborgare dessförinnan hade utövat en yrkesverksamhet med *en viss minsta varaktighet* på värdmedlemsstatens territorium. [18]

35. Det följer av det föregående att en unionsmedborgare som under 2,5 månader har utfört ett faktiskt arbete i princip kan anses vara arbetstagare i den mening som avses i artikel 39 EG. Av handlingarna framgår att Franca Ninni-Orasche under denna period har haft en anställning som servitris/kassörska och som ansvarig för lagerhållning och inköp av de varor som salufördes. Varken karaktären hos dessa uppgifter eller karaktären hos hennes arbetsförhållande ger anledning att anta att anställningen endast har haft en marginell karaktär. Det är emellertid den nationella domstolen som i det konkreta fallet och med beaktande av samtliga omständigheter

15 — Dom i målet Raulin (ovan fotnot 9), punkt 14.

16 — Se även dom av den 16 september 1999 i mål C-22/98, Becu m.fl. (REG 1999, s. I-5665), punkterna 25 och 26. Domstolen fastslog i denna dom att hamnarbetare med tidsbegränsade anställningsavtal, i allmänhet för en kort tid och för att utföra klart angivna uppgifter i förhållande till de företag för vilka de utför hamnarbete befinner sig i ett anställningsförhållande som kännetecknas av att de utför det ifrågavarande arbetet till förmån för och under ledning av vart och ett av dessa företag, vilket medför att de skall anses som arbetstagare i den mening som avses i artikel 39 EG.

17 — Se i detta sammanhang även dom av den 31 maj 1989 i mål 344/87, Bettray (REG 1989, s. 1621), punkt 17. I denna dom fastslogs att anställningar rörande arbetsträning inte kunde betraktas som faktiskt och verkligt arbete, när de bara var ett medel för den berördes rehabilitering eller återanpassning till arbete och när det anpassade arbetet syftade till att efter kortare eller längre tid möjliggöra för den berörda personen att återigen finna ett ordinärt arbete för att kunna leva ett så normalt liv som möjligt.

18 — Dom av den 21 juni 1988 i mål 39/86, Lair (REG 1988, s. 3161; svensk specialutgåva, volym 9, s. 475), punkt 44. Min kursivering. Se även dom av den 21 juni 1988 i mål 197/86, Brown (REG 1988, s. 3205; svensk specialutgåva, volym 9, s. 489), punkt 22, och dom av den 6 juni 1985 i mål 157/84, Frascogna (REG 1985, s. 1739).

skall avgöra om hon faktiskt skall anses vara arbetstagare. [19]

36. Den andra delen till den första frågan avser den berördes beteende före och efter anställningens slut. Den nationella domstolen har nämnt de faktiska omständigheterna att klaganden i målet vid den nationella domstolen först tog en anställning några år efter sin ankomst till värdmedlemsstaten, att hon har tagit examen och att hon efter den tidsbegränsade anställningens slut har försökt att finna en ny anställning.

37. Dessa omständigheter saknar enligt min uppfattning betydelse för att avgöra om någon är arbetstagare i den mening som avses i artikel 39 EG. Omständigheterna har inget samband med de redan nämnda objektiva kriterier som har uppställts i rättspraxis angående vem som skall anses vara arbetstagare. Det ställs, förutom de redan nämnda objektiva kriterierna, enligt fast rättspraxis inte några ytterligare krav som måste vara uppfyllda för att en person skall kunna anses vara arbetstagare. [20] De tre omständigheterna saknar dessutom betydelse för om arbetet eventuellt skall anses vara av obetydlig karaktär. Inte en enda av dem belyser anställningens innehåll och arbetsförhållandets karaktär.

38. Den danska regeringens argument att det vid bedömningen av om yrkesverksamheten har varit av faktisk och verklig karaktär även måste beaktas att den berörde under de 2,5 år hon har bott i värdmedlemsstaten endast har arbetat 2,5 månader anser jag inte hållbart. Resonemanget att anställningen har varit begränsat till en så pass kort tid att den framstår som marginell och obetydlig med avseende på hela den period som klaganden har varit bosatt i värdmedlemsstaten förbiser att det saknar betydelse vid bedömningen av anställningens faktiska karaktär vilka motiv vederbörande har haft för att under perioden dessförinnan inte ha kommit ut på arbetsmarknaden eller efter anställningens slut inte har gjort ett nytt försök att finna en anställning.

39. Bedömningen av den första frågan måste slutligen behandla frågan om missbruk. Verwaltungsgerichtshof har i motiveringen till sin begäran om förhandsavgörande hänvisat till faran för missbruk, och särskilt Förenade kungarikets regering har tagit upp frågan i sina skriftliga yttranden. Missbruket skulle bestå i att Franca Ninni-Orasche medvetet endast arbetade några månader för att därefter som arbetstagare i den mening som avses i fördraget kunna ansöka om de sociala förmåner som hänger samman med utbildningsstödet och som endast beviljas den som tidigare har varit arbetstagare. I själva verket utgör hon en student som konstlat och felaktigt försöker utge sig för att vara arbetstagare. Förenade kungarikets regering har pekat på ett antal objektiva omständigheter som enligt denna regerings synsätt skulle medföra att den berörde inte har haft en anställning av faktisk och

19 — Det framgår bland annat inte tydligt av handlingarna i målet hur många timmar hon har arbetat under de 2,5 månaderna eller om hon exempelvis har stått till förfogande för att arbeta vid behov.

20 — Se exempelvis domen i målet Brown (ovan fotnot 18), punkt 22.

verklig karaktär och att hon inte heller har eftersträvat att erhålla en sådan. [21]

40. Det utgör fast rättspraxis att de som tillerkänns rättigheter enligt EG-fördraget inte får missbruka dessa rättigheter för att på ett oacceptabelt sätt undandra sig tillämpningen av nationell rätt. Jag anser liksom kommissionen, oberoende av vad som anges i denna rättspraxis [22], att läran om missbruk av gemenskapsrätten inte är relevant för att besvara den första frågan. Rättspraxis handlar om kriterierna för vem som skall anses vara arbetstagare. Frågan om den berörde eventuellt har missbrukat de rättigheter som en arbetstagare tillerkänns i gemenskapsrätten skall inte förväxlas med frågan om en medborgare kan anses vara arbetstagare i den mening som avses i artikel 39 EG. Det kan endast vara fråga om missbruk då det är fastställt att den berörde ingår i den personkrets som omfattas av bestämmelsen i den mening som avses i gemenskapsrätten. [23] I detta hänseende har begreppet snarare samband med den andra frågan som gäller vilka rättigheter en unionsmedborgare har med stöd av gemenskapsrätten.

41. Enligt min bedömning är det således inte ett hinder för att någon skall anses vara arbetstagare i den mening som avses i artikel 39 EG att denne endast har arbetat under 2,5 månader enligt ett tidsbegränsat avtal, om det står klart att det handlar om en faktisk och verklig verksamhet. Det saknar i detta sammanhang betydelse att vederbörande började arbeta först några år efter sin ankomst till värdmedlemsstaten, att hon en kort tid efter att den tidsbegränsade anställningen upphörde tog examen i ursprungsmedlemsstaten som gav henne tillträde till universitetsstudier i värdmedlemsstaten, eller att hon efter att anställningen hade upphört att försöka finna en ny anställning.

C — *Den andra frågan rörande rätten till utbildningsstöd efter det att en arbetstagare inte längre är anställd*

42. När ett anställningsförhållande upphör är den berörde i princip inte längre arbetstagare och har därmed inte längre rätt till samma sociala förmåner som en arbetstagare i den mening som avses i artikel 7.2 i förordning nr 1612/68. Vissa rättigheter som har samband med att vara arbetstagare är emellertid garanterade för migrerande arbetstagare som inte längre har någon anställning. [24] Verwaltungsgerichtshof önskar vid ett jakande svar på den första frå-

21 — Särskilt att anställningsavtalet var tidsbegränsat, att vederbörande inte kom till Österrike för att arbeta utan först några år efter sin ankomst ingick ett tidsbegränsat anställningsavtal och att hon kort efter anställningens slut uppfyllde villkoren för att få tillträde till universitet och även faktiskt påbörjade studier där.

22 — Se mitt förslag till avgörande i målet C-109/01, Akrich (dom av den 23 september 2003 REG 2003, s. I-9602, s. I-9610), punkt 96 och följande punkter.

23 — Se domen i målet Lair (ovan fotnot 18), i vilken det fastslogs att en medborgare från en annan medlemsstat såsom arbetstagare i den mening som avses i artikel 39 EG och i förordning nr 1612/68 endast kan göra anspråk på de rättigheter som följer av gemenskapsrätten (punkt 41).

24 — Dom av den 12 maj 1998 i mål C-85/96, Martínez Sala (REG 1998, s. I-2691), punkt 32.

gan att få klarhet i om den berörde i förevarande fall omfattas av denna rättspraxis.

43. I artikel 7.2 i förordning nr 1612/68 föreskrivs att en arbetstagare som är medborgare i en medlemsstat och som har utnyttjat den fria rörligheten för arbetstagare skall åtnjuta samma sociala förmåner i värdmedlemsstaten som nationella arbetstagare. [25] Det är ostridigt att ett stöd till uppehälle och utbildning som behövs för genomförandet av universitetsstudier tillhör de sociala förmåner som avses i ovannämnda bestämmelse. [26]

44. Den hänskjutande domstolen, kommissionen och de regeringar som har ingivit yttranden har tagit upp de specifika villkor som domstolen har uppställt för sådana migrerande arbetstagares rätt till likabehandling i utbildningsstödssystemet. Relevant rättspraxis består särskilt av domarna i målen Lair, Brown, Raulin och Bernini och har sammanfattningsvis följande innebörd.

45. En arbetstagare anses för det första fortfarande vara arbetstagare om det finns kontinuitet mellan den tidigare utövade yrkesverksamheten och de inledda universitetsstudierna, eller med andra ord, när det finns ett samband mellan den tidigare yrkesverksamheten och studierna. För det andra förlorar inte migrerande arbetstagare vissa rättigheter som följer av denna ställning om den migrerande arbetstagaren har blivit ofrivilligt arbetslös på grund av situationen på arbetsmarknaden och måste omskola sig till ett annat verksamhetsområde. I detta fall uppställs inte något kontinuitetskrav. Domstolen har motiverat denna uppfattning med att yrkesverksamheten oftare avbryts nu än tidigare. Det händer således regelbundet att yrkesverksamhet avbryts för perioder av utbildning, omskolning eller vidareutbildning. [27]

46. Domstolen har därefter fastställt ett antal garantier mot missbruk. En arbetstagare är inte berättigad till sociala förmåner om han ingår ett tidsbegränsat anställningsavtal med syfte att sedan gå en universitetsutbildning och hans arbetsgivare inte skulle ha anställt honom ifall han inte redan hade antagits vid universitetet. Anställningsförhållandet, som utgör den enda grunden för de rättigheter som följer av förordning nr 1612/68 är i ett sådant fall endast av underordnad betydelse i förhållande till de studier som stödet är avsett att finansiera. [28] Domstolen har dessutom uttalat att om det med stöd av

25 — I domen i målet Martínez Sala (ovan fotnot 24), punkt 25, omdefinierade domstolen fast rättspraxis rörande begreppet social förmån i artikel 7.2 i förordning nr 1612/68 på följande sätt: "[A]lla förmåner, med eller utan anknytning till ett anställningsavtal, som i allmänhet tillerkänns inhemska arbetstagare på grund av deras objektivt konstaterbara ställning av arbetstagare eller enbart därför att de är bosatta inom det nationella territoriet och vilkas utsträckning till att även gälla arbetstagare som är medborgare i andra medlemsstater [kan således] antas underlätta deras rörlighet inom gemenskapen."

26 — Domen i målet Lair (ovan fotnot 18), punkt 28.

27 — Se exempelvis domen i målet Lair (ovan fotnot 18), punkterna 37 och 38.

28 — Domen i målet Brown (ovan fotnot 18), punkterna 27 och 28.

objektiva omständigheter kan fastställas att en arbetstagare har åkt till en annan medlemsstat med syftet att där, efter en kortare anställning, ställa krav på utbildningsstöd, så omfattas ett sådant missbruk inte av artikel 39 EG och förordning nr 1612/68. [29]

47. Avslutningsvis är det även fråga om den nationella domstolens företräde vid prövningen av de faktiska omständigheterna. Det är den nationella domstolen som skall bedöma om den tidigare yrkesverksamheten som utövats i värdmedlemsstaten, oavsett om den avbrutits eller inte, kan uppvisa ett samband med studiernas syfte. Den nationella domstolen skall därvidlag beakta de olika omständigheter som är av betydelse för bedömningen, såsom verksamhetens karaktär och innehåll och den tid som har gått mellan verksamhetens upphörande och påbörjandet av studierna. [30]

48. I förevarande fall har den nationella domstolen nämnt ett antal specifika omständigheter varibland den nationella domstolen önskar få klarhet i vilken betydelse de har för hur rättigheterna skall betraktas i rättsligt hänseende. Den andra frågans första del avser en tidsbegränsad anställnings upphörande. Är redan denna omständighet som sådan tillräcklig för att kunna konstatera att det rör sig om frivillig arbetslöshet (2.1)? Svaret är av betydelse, eftersom det är endast vid ofrivillig arbetslöshet som migrerande arbetstagare har vissa rättigheter till följd av situationen på arbetsmarknaden.

49. De intressenter som har ingivit yttranden har olika åsikt i denna fråga. Den österrikiska regeringen och den tyska regeringen och Förenade kungarikets regering har hävdat att en arbetstagare som frivilligt ingår ett tidsbegränsat avtal, fullständigt har accepterat att anställningsförhållandet upphör efter att denna tid har utgått. Det kan i ett sådant fall enligt deras mening inte vara fråga om en ofrivillig arbetslöshet.

50. Kommissionen har däremot bedömt att "frivilligheten" hos arbetslösheten inte nödvändigtvis är beroende av personliga önskemål hos arbetstagaren. Kommissionen har, med stöd av domen i målet Tetik, förtydligat att begreppet ofrivillig arbetslöshet innebär att arbetstagaren inte kan klandras för inaktivitet. [31] För kommissionen leder inte upphörandet av ett tidsbegränsat anställningsavtal till "frivillig arbetslöshet", såvida inte arbetstagaren, när den tidsbegränsade anställningen löpte ut uttryckligen har tillkännagivit att han inte önskar att komma i fråga för en förlängning av avtalet.

51. Den danska regeringen anser att den hänskjutande domstolen själv mot bakgrund av omständigheterna i målet måste göra en bedömning. Den hänskjutande

29 — Domen i målet Lair (ovan fotnot 18), punkt 43.

30 — Domen i målet Bernini (ovan fotnot 6), punkt 19.

31 — Dom av den 23 januari 1997 i mål C-171/95, Tetik (REG 1997, s. I-329), punkterna 38 och 39. Detta mål gällde tolkningen av begreppet ofrivillig arbetslöshet i den mening som avses i artikel 6.2 i associeringsbeslut nr 1/80 av den 19 september 1980 om utvecklingen av associeringen mellan Europeiska ekonomiska gemenskapen och Turkiet.

domstolen kan därvidlag beakta praxis inom det relevanta verksamhetsområdet, avtalets längd, chansen att finna ett arbete som inte är tidsbegränsat och det personliga intresset hos klaganden i målet vid den nationella domstolen att endast ingå ett tidsbegränsat avtal. Den nationella domstolen skall dessutom undersöka om den berörde efter att den i förväg tidsbegränsade anställningen upphörde har gjort tillräckliga ansträngningar för att finna en ny yrkesverksamhet som överensstämmer med hennes kvalifikationer.

52. Jag instämmer i innebörden av vad den danska regeringen har anfört. En på förhand begränsad anställning och fastställandet av arbetsperioden i ett tidsbegränsat avtal kan inte vara avgörande för frågan om arbetstagarens arbetslöshet är frivillig eller ofrivillig.[32] Ytterligare omständigheter måste beaktas för att kunna avgöra om arbetslösheten kan läggas arbetstagaren till last och det är den nationella domstolen som skall pröva dessa omständigheter. Omständigheterna har dels ett samband med det arbetsområde som arbetstagaren är verksam i och dels ett samband med hans personliga beteende.

53. I mina ögon bör den nationella domstolen särskilt beakta vad som karaktäriserar den för arbetstagaren relevanta arbetsmarknaden. Inom vissa verksamhetsområden arbetas det ofta med tidsbegränsade anställningsavtal och det finns olika anledningar till det. Det är möjligt att arbetsgivare som är verksamma på konjunkturkänsliga marknader eller arbetsgivare som är beroende av säsongsarbete föredrar att endast erbjuda sina arbetstagare tidsbegränsade anställningar. Även strängheten hos nationell arbetsrättslagstiftning kan vara ett skäl för en arbetsgivare att välja tidsbegränsade anställningsavtal. I sådana fall behöver ett anställningsavtals upphörande inte automatiskt innebära att den berörde arbetstagaren är frivilligt arbetslös. Arbetstagaren har ofta vid anställningens ingående inget faktiskt inflytande över valet av avtalstyp. I regel skulle han av ekonomiska och sociala skäl själv ha föredragit ett icke-tidsbegränsat avtal.

54. Det finns däremot situationer i vilka det är tänkbart att en arbetstagare medvetet väljer en tidsbegränsad anställning. En arbetstagare önskar kanske förvärva erfarenhet hos olika arbetsgivare genom exempelvis arbete förmedlat genom en privat arbetsförmedling. Det är vidare möjligt att han accepterar ett tidsbegränsat arbete för att på så sätt spara för att finansiera senare studier, eller att han inte önskar att ingå ett avtal för längre tid på grund av att han väntar på ett arbete som bättre stämmer överens med hans utbildningsnivå och ambitioner. Om det med stöd av de faktiska omständigheterna kan fastställas att arbetstagaren, på förhand eller i efterhand,

32 — Domen i målet Tetik (ovan fotnot 31), som kommissionen och för övrigt även den österrikiska regeringen har hänvisat till, är i mina ögon inte helt överförbar på det aktuella målet eftersom omständigheterna inte är helt jämförbara. Målet Tetik gällde beräkningen av tidsperioder för ofrivillig arbetslöshet som likställdes med tidsperioder för lagligt arbete i samband med uppehållstillstånd för en turkisk medborgare i Tyskland. I det aktuella fallet måste den migrerande arbetstagarens ofrivilliga arbetslöshet undersökas med fokus på de eventuella krav på rätt till utbildningsstöd som kan åberopas av migrerande arbetstagare som inte längre har någon anställning. Det är därvidlag av särskild betydelse att den ofrivilligt arbetslöse till följd av situationen på arbetsmarknaden kan tvingas till omskolning för ett annat verksamhetsområde.

inte har önskat komma i fråga för en förlängning av ett tidsbegränsat anställningsavtal för viss eller obegränsad tid är det ett tecken på att det är fråga om frivillig arbetslöshet. I ett sådant fall förlorar den berörde sin ställning av arbetstagare eftersom det saknas skäl för att förlänga denna ställning, nämligen att situationen på arbetsmarknaden framtvingar en omskolning.

55. Mot bakgrund av vad som har sagts ovan skall därefter de övriga omständigheterna undersökas som den hänskjutande domstolen har angivit i den andra tolkningsfrågans andra del.

56. Det skall därvidlag bedömas om det är en relevant omständighet för att en anställning skall anses ha upphört frivilligt att den berörde kort efter att anställningen har upphört tar en examen som ger tillträde till universitetsstudier i värdmedlemsstaten (2.2.1). Den nationella domstolen önskar vidare få klarhet i betydelsen av den berördes (fruktlösa) försök att finna en ny anställning i värdmedlemsstaten. I detta sammanhang inställer sig även frågan vilken betydelse som skall tillmätas den omständigheten att den nya anställning som den berörde försökte finna faktiskt avsåg ett slags fortsättning på den avslutade tidsbegränsade anställningen på motsvarande (låga) nivå eller avsåg en anställning som motsvarar den under tiden erhållna högre examen (2.2.2).

57. Uppfattningarna hos de medlemsstater som har yttrat sig och hos kommissionen har på denna punkt samband med eller utgör en del av svaret på den andra frågans första del. Enligt den österrikiska regeringen bevisar erhållandet av en tillträdesexamen under perioden från anställningens slut till studiernas början att arbetslösheten inte har varit ofrivillig. Den tyska regeringen och kommissionen har pekat på att de nämnda omständigheterna inte är relevanta för att kunna bedöma om anställningens upphörande var frivilligt eller inte. Kommissionen anser emellertid att omständigheterna kan vara av betydelse för att avgöra om klaganden i målet vid den nationella domstolen kan åberopa en rätt till stöd för en universitetsutbildning. Förenade kungarikets regering anser att omständigheterna är av betydelse för att avgöra om klaganden i målet vid den nationella domstolen har skapat en konstlad arbetslöshetssituation för att därmed lyckas få utbildningsstöd. I ett sådant fall är det enligt Förenade kungarikets regering frågan om missbruk.

58. För att svaret på den andra frågans sista del skall bli klart, skall jag först behandla betydelsen av de nämnda omständigheterna för att avgöra om arbetslösheten var frivillig eller inte.

59. Liksom flertalet av de nämnda regeringarna och kommissionen anser jag att de nämnda omständigheterna i princip saknar betydelse för bedömningen av om arbetslösheten hade frivillig karaktär. Varken erhållandet av en examen i en annan medlemsstat som ger tillträde till universiteten i värdmedlemsstaten, eller försöken att finna

en ny anställning eller karaktären och nivån på den tilltänkta anställningen har ett samband med den anställning på grundval av vilken arbetstagaren ansågs vara arbetstagare. Om någon nu har blivit frivilligt eller ofrivilligt arbetslös kan i båda fallen examina ha erhållits och andra arbeten ha sökts. Den omständigheten att försöken att finna en ny anställning var fruktlösa kan på sin höjd vara en indikation på att arbetslösheten kanske inte var helt ofrivillig.

60. Domstolen kan emellertid inte nöja sig härmed för att kunna ge ett tillfredsställande svar till den hänskjutande domstolen. Såsom de olika regeringarna och kommissionen har påpekat kan de nämnda omständigheterna när allt kommer omkring vara relevanta för frågan om klaganden i målet vid den nationella domstolen kan göra anspråk på sociala förmåner i den mening som avses i artikel 7.2 i förordning nr 1612/68. Jag ämnar nedan närmare behandla denna punkt.

61. Franca Ninni-Orasche har för det första rätt till utbildningsstöd på lika villkor om det finns en kontinuitet mellan studierna, som bestod i studier i romanska språk, och den tidigare utövade yrkesverksamheten som servitris/kassörska med ett antal kompletterande administrativa uppgifter. Jag kan ur handlingarna i målet utläsa att det uppenbarligen inte finns något samband mellan dessa verksamheter. Det är inte enbart fråga om innehållsmässigt stora skillnader, utan även verksamheternas nivå varierar starkt. Att den examen som Franca Ninni-Orasche har erhållit i bokföring och handel och som ger tillträde till universitetsstudier genom sitt företagsekonomiska innehåll möjligen uppvisar ett samband med den tidigare administrativa anställningen anser jag inte vara relevant. Det avser kontinuitet mellan arbete och studier och inte karaktären hos den examen som gav tillträde till universitetsstudier.

62. Ifall den nationella domstolen skulle göra bedömningen att arbetslösheten var ofrivillig kan det för det andra undersökas om arbetstagaren till följd av situationen på arbetsmarknaden har tvingats till omskolning för ett nytt yrkesområde. Det finns i handlingarna i målet få anknytningspunkter som visar på att klaganden i målet vid den nationella domstolen uppfyller dessa villkor. I detta sammanhang är även de objektiva omständigheter av betydelse som ger en antydan om ifall klaganden efter att endast ha varit yrkesverksam en mycket kort period omfattas av utbildningsstödsystemet eller inte.[33] Det tidsbegränsade anställningsavtalet, tillsammans med det faktum att den berörde inte kom till Österrike för att arbeta utan först några år därefter påbörjade en tidsbegränsad anställning utgör i mina ögon ett tecken på att Franca Ninni-Orasche inte intensivt har försökt etablera sig på den österrikiska

33 — Domen i målet Lair (ovan fotnot 18), punkt 43.

arbetsmarknaden. I ännu högre grad är argumentet att det på grund av situationen på arbetsmarknaden är nödvändigt att studera romanska språk för att arbeta inom ett annat yrkesområde föga trovärdigt.

63. Det är likafullt den nationella domstolens uppgift att med stöd av alla objektiva och relevanta omständigheter faktiskt avgöra om klaganden i målet vid den nationella domstolen kan göra anspråk på de sociala förmåner som avses i artikel 7.2 i förordning nr 1612/68.

64. Jag har därmed kommit fram till följande svar på den andra frågan:

"En medborgare från en annan medlemsstat som i värdmedlemsstaten efter att ha utövat en yrkesverksamhet påbörjar universitetsstudier kan endast åberopa artikel 7.2 i förordning nr 1612/68 om

— det finns ett innehållsmässigt samband mellan den berördes tidigare yrkesverksamhet i värdmedlemsstaten och studierna, eller om

— den berörde, efter att ha blivit ofrivilligt arbetslös, tvingas omskola sig för en annan yrkesverksamhet till följd av situationen på arbetsmarknaden i värdmedlemsstaten.

Det måste av de objektiva omständigheterna i det enskilda fallet härledas om det finns ett innehållsmässigt samband mellan den tidigare yrkesverksamheten och studierna, om det är fråga om ofrivillig arbetslöshet och om det är troligt till följd av situationen på arbetsmarknaden att omskolning för en annan yrkesverksamhet är nödvändig."

D — *Rätten till utbildningsstöd på grund av unionsmedborgarskap*

65. Den nationella domstolen har endast begärt att domstolen skall uttala sig om tolkningen av artikel 39 EG och förordning nr 1612/68. Kommissionen och den danska regeringen har, som nämnts ovan, dessutom aktualiserat frågan om Franca Ninni-Orasche möjligen har rätt till utbildningsstöd enligt fördragsbestämmelserna rörande unionsmedborgarskap, jämförda med förbudet mot diskriminering på grund av nationalitet. De kommer båda fram till slutsatsen att ett åberopande av artiklarna 12 EG och 17 EG för att erhålla utbildningsstöd inte kan godkännas till följd av

omständigheterna i det förevarande fallet och de grundar särskilt sin bedömning på lydelsen i direktiv 93/96 och domen av den 20 september 2001 i målet Grzelczyk.

66. Preliminärt inställer sig frågan om domstolen i förevarande fall överhuvudtaget måste uttala sig om tolkningen av de nämnda fördragsbestämmelserna. Den nationella domstolens begäran rör inte tolkningen av dessa bestämmelser och inte heller klaganden i målet vid den nationella domstolen har ställt frågor angående dessa.

67. Kommissionen anser att ett sådant svar är onödigt och har därvidlag bland annat hänvisat till domstolens fasta rättspraxis och principen om processekonomi. Den danska regeringen finner det inte nödvändigt att bedöma omständigheterna mot bakgrund av de nämnda gemenskapsrättsliga bestämmelserna, men har yttrat sig för den eventualitet att domstolen skulle inta en annan åsikt.

68. Med syfte att tillhandahålla ett användbart svar till den domstol som har ställt en tolkningsfråga kan domstolen alltid beakta bestämmelser i gemenskapsrätten, som den nationella domstolen inte har nämnt i sin fråga.[34] Enligt min uppfattning finns det ingen invändning mot att domstolen bedömer de möjliga konsekvenserna av artiklarna 12 EG, 17 EG och 18 EG för de rättsfrågor som föreligger i målet vid den nationella domstolen.

69. Flera skäl talar för en sådan lösning i förevarande fall. För det första antog den nationella domstolen sitt hänskjutandebeslut kort före domstolens dom avkunnades i målet Grzelczyk. Rättspraxis rörande unionsmedborgarskapet är dessutom föränderlig. Domstolen har nyligen avkunnat ett antal relevanta domar.[35] För det andra anser jag att hänvisningen i hänskjutandebeslutet är tillräcklig för att ge Verwaltungsgerichtshof ett användbart svar rörande artiklarna 12 EG, 17 EG och 18 EG. Det råder inget tvivel om att Franca Ninni-Orasche önskar erhålla en rätt till utbildningsstöd med stöd av gemenskapsrätten. För det tredje hänvisar i målet relevant lagstiftning om rätten till utbildningsstöd för medborgare i andra medlemsstater inte bara till fördragsbestämmelserna om arbetstagare. Enligt hänskjutandebeslutet överklagade Franca Ninni-Orasche även ministerns beslut till följd av "åsidosättande av gemenskapsrätten" och till denna rättsordning hör också fördragets bestämmelser om unionsmedborgarskap. För det fjärde kan, som kommissionen korrekt har påpekat, en bedömning av fördragsbestämmelserna om unionsmedborgarskap hindra att den hänskjutande domstolen i andra instans ändå ställer tolkningsfrågor till domstolen rörande dessa bestämmelser.

34 — Se den nyligen avkunnade domen av den 7 november 2002 i målen C-228/01 och C-289/01, Bourrasse och Perchicot (REG 2002, s. I-10213), punkt 33.

35 — Se särskilt domen av den 17 september 2002 i mål C-413/99, Baumbast och R (REG 2002, s. I-7091), och domen i målet d'Hoop (ovan fotnot 11).

70. I sak anser kommissionen att Franca Ninni-Orasche har förlorat sin ställning som arbetstagare och att hon genom att påbörja en universitetsutbildning i Österrike har blivit student i den betydelse som avses i direktivet om rätt till bosättning för studenter. Hon är därigenom bunden av de begränsningar som föreskrivs i detta direktiv angående vilka rättigheter som unionsmedborgare har. I hennes fall skulle det särskilt gälla den begränsning som avser beviljande av utbildningsstöd. I artikel 3 i direktiv 93/96 föreskrivs uttryckligen att detta direktiv inte ger studenter som har rätt till bosättning någon rätt till utbildningsstöd i värdmedlemsstaten. Således saknar det, enligt kommissionen, betydelse att Franca Ninni-Orasche sedan en längre tid tillbaka bor i Österrike och att hon har påbörjat sina universitetsstudier där.

71. Den danska regeringen har kommit med ett antal kritiska anmärkningar till domen i målet Grzelczyk, som denna regering anser ligger i gråzonen i förhållande till de otvetydiga formuleringarna i artikel 3 i direktiv 93/96. Den danska regeringen upprepar sin åsikt, som försvarades redan under förfarandet inför domen i målet Grzelczyk, att unionsmedborgarskapet inte skall innebära att unionsmedborgarna har fått rättigheter som är mera långtgående än de rättigheter som de har enligt EG-fördraget och enligt den på fördraget grundade gemenskapsrätten.

72. Enligt min bedömning är kommissionens bedömning korrekt men dock alltför begränsad. Jag delar inte den danska regeringens åsikt att bestämmelserna om unionsmedborgarskap inte skulle tillföra unionsmedborgarna något mervärde i förhållande till den tidigare situationen.

73. Såsom domstolen sedan dess vid flera tillfällen har uttalat, skall ställningen som unionsmedborgare i den mening som avses i artikel 17 EG vara en grundläggande ställning för medlemsstaternas medborgare. Eftersom klaganden i målet vid den nationella domstolen är medborgare i en medlemsstat och lagligen är bosatt på en annan medlemsstats territorium ingår hon i den personkrets på vilken fördragets bestämmelser om unionsmedborgarskap är tillämpliga. [36]

74. Ställningen som unionsmedborgare ger i princip medlemsstaternas medborgare som befinner sig i samma situation som klaganden en rätt att kräva likabehandling i rättsligt hänseende, oberoende av deras nationalitet. Unionsmedborgare kan, sedan bestämmelserna om unionsmedborgarskap trädde i kraft, åberopa artikel 17 EG som, jämförd med artikel 12 EG, förbjuder diskriminering på grund av nationalitet. [37]

36 — Se domen i målet Martínez Sala (ovan fotnot 24), punkt 61.

37 — Se exempelvis domen i målet d'Hoop (ovan fotnot 11), punkterna 25, 27 och 28.

75. De nämnda bestämmelserna är emellertid enbart tillämpliga i situationer som i materiellt hänseende faller inom tillämpningsområdet för gemenskapsrätten. [38]

76. Till dessa situationer hör de som avser utövandet av den grundläggande friheten att fritt röra sig och uppehålla sig inom andra medlemsstaters territorier, som garanteras i artikel 18.1 EG. I domen i målet Baumbast har domstolen medgivit att artikel 18.1 EG har direkt effekt och detta konstaterande har särskilt betydelse för medborgare som inte utövar någon ekonomisk verksamhet i den mening som avses i artiklarna 39 EG, 43 EG och 49 EG. [39] Den direkta effekten hos artikel 18.1 EG är vidare av intresse för tolkningen av de begränsningar och villkor som enligt denna bestämmelse får ställas på utövandet av rätten till bosättning. Dessa kan underställas domstolskontroll av den nationella domstolen. [40]

77. I domen i målet Grzelczyk ansåg domstolen att en unionsmedborgare som följer en universitetsutbildning i en annan medlemsstat än den i vilken han är medborgare har rätt att åberopa förbudet i artikel 12 EG, jämförd med rätten enligt artikel 18 EG att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier. Domstolen motiverade denna bedömning genom att erinra om utvecklingen i fördraget som följd av upptagandet av fördragsbestämmelserna rörande unionsmedborgarskap och rörande utbildning och yrkesutbildning jämte hänvisningen till direktivet om rätt till bosättning för studenter. [41] I det målet hotades en fransk medborgare som följde en fyraårig universitetsutbildning i Belgien av att förlora uppehållstillståndet när han under det sista året, utan den erforderliga minimiinkomsten, inte längre var kapabel att försörja sig själv. Domstolen fann att artiklarna 12 EG och 17 EG hindrade en nationell reglering som innebar att rätten till ett existensminimum för medborgare från andra medlemsstater görs beroende av att dessa omfattas av tillämpningsområdet för förordning nr 1612/68, när det inte uppställs sådana villkor för värdmedlemsstatens egna medborgare. [42]

78. Denna extensiva tolkning av fördragets bestämmelser om unionsmedborgarskap är särskilt en konsekvens av den vida innebörd som domstolen ger begreppet tillgångar i den mening som avses i direktiv 93/96. Detta direktiv innehåller de "begränsningar och villkor" som inskränker de rättigheter som unionsmedborgarna har enligt artikel 18.1 EG. Enligt artikel 1 i detta direktiv kan medlemsstaterna av migrerande studenter kräva att de bevisar att de disponerar över "tillräckliga tillgångar" för att hindra att de under bosättningen kommer att ligga det sociala trygghetssystemet i värdmedlems-

38 — Se exempelvis domen i målet Grzelczyk (ovan fotnot 2), punkt 32.

39 — Jämför domen i målet Baumbast och R (ovan fotnot 35), punkterna 81–84.

40 — Se domen i målet Baumbast och R (ovan fotnot 35), punkt 86.

41 — Rådets direktiv 93/96/EEG av den 29 oktober 1993 om rätt till bosättning för studenter (EGT L 317, s. 59).

42 — Domen i målet Grzelczyk (ovan fotnot 2), punkterna 34–37 och 46.

staten till last. Studenter som har rätt till bosättning har enligt artikel 3 i direktivet ingen rätt till stöd. Domstolen tolkar emellertid direktivet som att "ingen bestämmelse i direktivet utesluter en unionsmedborgare från rätten till socialbidrag". Det framgår dessutom av skäl 6 att en person som har rätt till bosättning "inte får utgöra en orimlig börda för värdmedlemsstatens finanser". Domstolen drar av detta slutsatsen att direktiv 93/96, liksom för övrigt även direktiven 90/364 och 90/365 [43] innebär ett godtagande av "en viss ekonomisk solidaritet mellan medborgarna i värdmedlemsstaten och medborgarna i andra medlemsstater särskilt om den person som har rätt till bosättning har tillfälliga svårigheter". [44]

79. Vid bedömningen av frågan om Franca Ninni-Orasche med framgång kan åberopa de nämnda bestämmelserna för att kräva en rätt till studiestöd på samma villkor som nationella medborgare, [45] måste det inledningsvis konstateras att Franca Ninni-Orasche inte har någon rätt till utbildningsstöd på grund av sin nationalitet. Det framgår bland annat av systematiken i Studienförderungsgesetz och innehållet i begäran om förhandsavgörande.

80. Det måste vidare antas att klaganden i målet vid den nationella domstolen inte är arbetstagare, eller utövar någon annan av de grundläggande ekonomiska friheter som avses i fördraget. Det framgår inte heller av handlingarna i målet att hennes österrikiske make har utnyttjat några av fördragets grundläggande ekonomiska friheter. [46] Klaganden kan således inte åberopa de rättigheter som gäller för ekonomiskt aktiva medborgare och deras familjemedlemmar.

81. Därefter skall frågan om grunden för hennes rätt till bosättning i Österrike behandlas. Franca Ninni-Orasches uppehållstillstånd är inte grundat på den genom artikel 18 EG garanterade friheten för unionsmedborgare att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier. Hon fick det till och med år 1999 gällande uppehållstillståndet på grund av att hon år 1993 ingick äktenskap med en österrikisk medborgare och detta uppehållstillstånd har således sitt ursprung i nationell rätt. På grund av att Österrike år 1995 blev medlem i Europeiska unionen och att hon år 1996 påbörjade sina universitetsstudier har Franca Ninni-Orasches uppehållstillstånd emellertid fått en gemenskapsrättslig dimension. Vid tidpunkten för målet vid den nationella domstolen har uppehållstillståndet förutom sitt ursprung i nationell rätt i princip även ett gemenskapsrättsligt ursprung som särskilt följer av tillämpningen av artikel 18 EG och direktiv 93/96.

43 — Rådets direktiv 90/364/EEG av den 28 juni 1990 om rätt till bosättning (EGT L 180, s. 26; svensk specialutgåva, område 6, volym 3, s. 58) och rådets direktiv 90/365/EEG av den 28 juni 1990 om rätt till bosättning för arbetstagare och egna företagare som inte längre är yrkesverksamma (EGT L 180, s. 28; svensk specialutgåva, område 6, volym 3, s. 60).

44 — Domen i målet Grzelczyk (ovan fotnot 2), punkterna 38, 39 och 44.

45 — De objektiva kraven för att komma i åtnjutande av utbildningsstöd anges i 6 § i Studienförderungsgesetz.

46 — Se i detta sammanhang, rörande migrationsrättigheter för makan till den som tillhandahåller tjänster i den mening som avses i fördraget, dom av den 11 juli 2002 i mål C-60/00, Carpenter (REG 2002, s. I-6279), särskilt punkterna 36–39.

82. Det är emellertid rimligt att anta att direktivet om rätt till bosättning för studenter inte är direkt relevant för Franca Ninni-Orasche. Direktiv 93/96 syftar till "att närmare ange villkor som är avsedda att underlätta utövandet av rätten till bosättning och att säkerställa tillgången till yrkesutbildning, utan diskriminering för en medborgare i en medlemsstat som blivit antagen till en yrkesutbildning i en annan medlemsstat" (artikel 1). Till hennes försvar talar att Franca Ninni-Orasche inte faller inom direktivets tillämpningsområde eftersom hennes rätt till bosättning från år 1996 hämtade sitt stöd i nationell rätt och det inte fanns behov av ett uppehållstillstånd enligt direktivet.

83. Även om vi utgår från att hennes uppehållstillstånd helt och hållet har sitt ursprung i nationell rätt hindrar det emellertid inte Franca Ninni-Orasche att åberopa sitt unionsmedborgarskap. När någons ställning är växlande eller överlappande beroende på om det är nationell rätt eller gemenskapsrätt som tillämpas kan hon enligt min uppfattning dessutom göra gällande den rättsordning som är mest förmånlig. [47]

84. Jag skall i detta sammanhang nedan behandla två möjliga situationer, nämligen den i vilken Franca Ninni-Orasche anses vara student i gemenskapsrättslig mening enligt direktiv 93/96 och den alternativa situation i vilken direktiv 93/96 saknar betydelse för hennes vidkommande.

47 — Se i denna mening även generaladvokaten Albers förslag till avgörande inför dom i målet Grzelczyk (ovan fotnot 2), punkt 92.

85. Först skall det fall prövas i vilket Franca Ninni-Orasche skulle kunna göra anspråk på de rättigheter som enligt direktiv 93/96 gäller för migrerande studenter. Domen i målet Grzelczyk är av betydelse i denna situation men denna dom hjälper enligt min mening inte klaganden i målet vid den nationella domstolen.

86. Den faktiska situationen i de båda målen är nämligen olika. Domen i målet Grzelczyk gällde en unionsmedborgare som redan som student under ett antal år disponerat över tillräckliga tillgångar och som endast hade ett år kvar för att avsluta sina studier. Utan ekonomiskt stöd riskerade han att förlora sitt uppehållstillstånd i den medlemsstat som han studerade i och en framgångsrik avslutning av studierna skulle därmed bli illusorisk. Domstolen har vid sin bedömning i ovannämnda mål beaktat dessa för fallet specifika omständigheter.

87. Vid den tidpunkt då Ninni-Orasche ansökte om utbildningsstöd var hon i början av studierna i romanska språk. Hennes rätt att vara bosatt i Österrike och hennes möjligheter att faktiskt utnyttja denna rätt var på inget sätt ifrågasatta. Hon åtnjöt således den mest grundläggande rättigheten som hon kan hämta ur sitt unionsmedborgarskap, nämligen rätten att fritt röra sig och uppehålla sig i värdmedlemsstaten. Hennes fall skiljer sig dessutom strikt juridiskt från den situation som förelåg i domen i målet Grzelczyk. I det sistnämnda fallet gällde det ett tidsbegränsat stöd som, med syftet att avsluta

studier, var nödvändigt för rätten till bosättning. I förevarande fall gäller det utbildningsstöd som varken har någon betydelse för rätten eller möjligheterna till bosättning i värdmedlemsstaten.

88. Jag tolkar domskälen i domen i målet Grzelczyk, och särskilt hänvisningen till "en viss ekonomisk solidaritet" avseende den situation i vilken studenten i fråga befann sig, som att denna dom uttryckligen inte syftar till att åsidosätta de grundläggande villkoren i de tre bosättningsdirektiven, nämligen att unionsmedborgare som beger sig till en annan medlemsstat för att slå sig ner där måste bevisa att de förfogar över tillräckliga tillgångar, så att de inte blir beroende av socialbidrag i värdmedlemsstaten. Vad gäller direktivet om rätt till bosättning för studenter innebär det att en medborgare från en medlemsstat som påbörjar studier i en annan medlemsstat inte kan göra anspråk på stöd för sitt uppehälle i värdlandet. Denna begränsning av migrerande studenters rättigheter framgår otvetydigt av ordalydelsen i artikel 3, det vill säga av direktivets bestämmelser.

89. Det föregående resonemanget är emellertid endast giltigt om Franca Ninni-Orasche skulle anses vara berörd student i den mening som avses i direktiv 93/96 och önskar att grunda sina krav på detta direktiv. I den situation att hon inte har ställt sådana krav kvarstår artikel 17 EG läst jämte artikel 12 EG som gemenskapsrättslig grund för rätten att beviljas utbildningsstöd på samma villkor som de som gäller för egna medborgare som befinner sig i samma situation.

90. Även om domen i målet Grzelczyk avsåg en annan situation kan ändock andemeningen i domen tillämpas på en situation i vilken en unionsmedborgare blir föremål för en oacceptabel diskriminering. Jag menar att principen om en minimal ekonomisk solidaritet under specifika och objektivt fastställda omständigheter kan skapa en rätt till likabehandling.

91. Det avser den situation där en unionsmedborgare redan sedan tämligen lång tid är lagligt bosatt i en annan medlemsstat och har en ställning som inte i första hand har ett samband med utövandet av fördragets grundläggande ekonomiska friheter och där uppehållstillståndet inte heller är beroende av de universitetsstudier som vederbörande har påbörjat i värdlandet. En sådan situation måste som jag ser det av flera skäl placeras inom fördragets tillämpningsområde, varigenom unionsmedborgare har rätt till likabehandling i rättsligt hänseende.

92. För det första saknar i en sådan situation begränsningen i artikel 18 EG, att rätten till bosättningen endast gäller med

förbehåll för de i fördraget och gemenskapslagstiftningen ställda begränsningarna och villkoren, betydelse. Artikel 17 EG jämte artikel 12 EG kan då under särskilda omständigheter ge en rätt till likabehandling, även om det gäller sociala förmåner vilka inte kan beviljas med stöd av bosättningsdirektiven.

93. För det andra har betydelsen av utbildning och särskilt universitetsutbildning mot bakgrund av målsättningarna i EG-fördraget under tiden blivit allmänt erkänd. I domarna i målen Grzelczyk och d'Hoop har domstolen tillämpat fördragsbestämmelserna rörande utbildning och yrkesutbildning tillsammans med artiklarna 12 EG och 17 EG. Det framgår av domen i målet Grzelczyk att bedömningen i domen i målet Brown, som innebar att enligt då gällande gemenskapsrätt ett stöd som beviljats till studerandes uppehälle och utbildning i princip inte omfattades av fördragets tillämpningsområde i den mening som avsågs i den nuvarande artikel 12 EG, har blivit obsolet efter att det i fördraget har införts bestämmelser rörande unionsmedborgarskap jämte bestämmelser rörande utbildning och yrkesutbildning. [48] I domen i målet d'Hoop underkände domstolen en nationell reglering som gynnade belgiska medborgare som hade gått hela sin högstadie- och gymnasieutbildning i Belgien i förhållande till belgiska medborgare som med användande av rätten till fri rörlighet har erhållit sina slutbetyg i en annan medlemsstat. [49] Enligt denna rättspraxis omfattas studenter som följer en utbildning i en annan medlemsstat än i det land i vilket de är medborgare, inte enbart av gemenskapsrättens tillämpningsområde, utan de åtnjuter en särskild ställning till följd av bestämmelser i själva fördraget.

94. För det tredje saknas det skäl att under nämnda omständigheter inte likställa en unionsmedborgare med andra som gynnas av gemenskapsrätten, såsom särskilt arbetstagare och deras familjemedlemmar. Såsom jag tidigare har klarlagt i mitt förslag till avgörande inför domen i målet Baumbast innehåller bestämmelserna rörande unionsmedborgarskap ett mervärde för gruppen icke-ekonomiskt aktiva [50], varvid rätten till likabehandling är av väsentlig betydelse.

95. I det aktuella fallet finns det vissa kompletterande skäl för Franca Ninni-Orasche att säkerställa mervärdet av dessa rättigheter. Hon hade vid den tidpunkt hon påbörjade sina studier (mars 1996) redan bott två år i Österrike och hennes uppehållstillstånd var giltigt i ytterligare tre år. Eftersom hon är gift med en österrikisk medborgare är det troligt att hon även efter år 1999 kommer att få uppehållstillstånd för resten av studieperioden. Dessutom erhöll hon det italienska utbildningsbevis som gav henne tillträde till en universitets-

48 — Domen i målet Grzelczyk (ovan fotnot 2), punkterna 34 och 35.

49 — Domen i målet d'Hoop (ovan fotnot 11), punkterna 32–35.

50 — Se särskilt punkt 114 och följande punkter i förslaget till avgörande inför domen i målet Baumbast och R (ovan fotnot 35).

utbildning i Österrike kort före det hon påbörjade sina studier. Det är uppenbart att det inte är fråga om ett missbruk bestående i att Franca Ninni-Orasche medvetet har valt att skaffa sig österrikiskt uppehållstillstånd för att därigenom kunna ansöka om utbildningsstöd. Dessutom har bosättningen i Österrike en strukturell karaktär för Franca Ninni-Orasche, medan direktivet om rätt till bosättning för studenter tar sin utgångspunkt i att en medborgare från en medlemsstat beger sig till en annan medlemsstat för att studera där.

96. På den nivå som gemenskapsrätten för närvarande befinner sig är visserligen inte sociala stödformer och särskilt rätten till utbildningsstöd harmoniserade, men denna invändning kan inte riktas mot en unionsmedborgare som befinner sig i en specifik situation och som redan sedan tämligen lång tid lovligt har varit bosatt i en annan medlemsstat innan ansökan om sociala förmåner gjordes. Det är i sådana fall nödvändigt med en minimal ekonomisk solidaritet, det vill säga i förhållande till sådana personer som är studenter och medborgare i andra medlemsstater. Enligt min mening kan en person i Franca Ninni-Orasches situation, som bevisligen har ett strukturellt band till det österrikiska samhället inte i värdlandet godtyckligt behandlas som alla andra medborgare från tredje land.

97. Det beror på den begränsade personkrets på vilken Studienförderungsgesetz är tillämplig att Franca Ninni-Orasche i målet vid den nationella domstolen inte kan göra gällande en rätt till utbildningsstöd. Ministerns avslag har skett endast på grund av nationalitet och utgör därigenom en flagrant diskriminering som strider mot principen om att unionsmedborgare har rätt till likabehandling i rättsligt hänseende i den mening som avses i artikel 12 EG.

98. Olika behandling kan endast motiveras om denna behandling är grundad på objektiva hänsyn som är oberoende av de berörda personernas nationalitet och som står i proportion till det legitima syfte som eftersträvas med de nationella bestämmelserna. [51] Trots att jag starkt betvivlar att det i förevarande fall finns en objektiv motiveringsgrund [52] kan någon motiverad bedömning för detta inte ges. Varken den hänskjutande domstolen eller de som har yttrat sig har gått in på denna fråga. Det är således den nationella domstolen i målet vid den nationella domstolen som skall utföra denna prövning i sak.

99. Enligt min bedömning ger artiklarna 12 EG och 17 EG en unionsmedborgare som såsom icke-ekonomiskt aktiv sedan tämligen lång tid redan är lagligt bosatt på

51 — Se dom av den 24 november 1998 i mål C-274/96, Bickel och Franz (REG 1998, s. I-7637), punkt 27, och domen i målet d'Hoop (ovan fotnot 11), punkt 36.

52 — Jämför domen i målet d'Hoop (ovan fotnot 11). Domstolen fann det kriterium som avsåg den plats där slutbetyg efter gymnasiestudier har utfärdats alltför generellt och begränsande för det rättsenliga syftet att begränsa tillgången till särskilda nationella sysselsättningsprogram som riktade sig endast till unga som hade ett verkligt band till den nationella arbetsmarknaden (punkterna 38 och 39). I det aktuella fallet skulle Österrike kunna åberopa det legitima intresset att bibehålla ett ändamålsenligt utbildningsstödssystem. Genom en alltför stor tillströmning av studenter från andra medlemsstater som reser krav på nationella stöd skulle detta system kunna äventyras. Detta resonemang är enligt min mening redan till följd av de särskilda omständigheterna i det aktuella fallet inte relevant.

en annan medlemsstats territorium och har påbörjat universitetsstudier där en rätt till utbildningsstöd på samma villkor som gäller för medborgare i värdlandet. Att behandla dem olika kan endast motiveras om det är grundat på objektiva hänsyn som är oberoende av de berörda personernas nationalitet och som står i proportion till det legitima syfte som eftersträvas med de nationella bestämmelserna.

V — Förslag till avgörande

100. Mot bakgrund av vad som ovan anförts, föreslår jag att domstolen skall besvara Verwaltungsgerichtshofs tolkningsfrågor på följande sätt:

1) Det saknar betydelse vid bedömningen av frågan huruvida någon är arbetstagare i den mening som avses i artikel 48 i EG-fördraget (nu artikel 39 EG) att den berörda endast har haft en tidsbegränsad anställning under 2,5 månader, om det kan fastställas att denna har utövat en faktisk och verklig verksamhet. Det saknar därför betydelse att den berörda påbörjade nämnda verksamhet först några år efter sin ankomst till värdmedlemsstaten, att denna erhöll ett examensbevis i ursprungsmedlemsstaten som gav behörighet att bedriva universitetsstudier i värdmedlemsstaten kort tid efter att den kortvariga tidsbegränsade anställningen hade upphört, eller att denna efter anställningens slut har försökt att finna en ny anställning.

2) En medborgare från en annan medlemsstat som efter att ha utövat yrkesverksamhet i värdmedlemsstaten påbörjar universitetsstudier kan endast

åberopa artikel 7.2 i rådets förordning nr 1612/68 (EEG) av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen om

— det finns ett sakligt samband mellan den tidigare yrkesverksamheten i värdmedlemsstaten och studierna, eller

— efter en period av ofrivillig arbetslöshet, om situationen på arbetsmarknaden i värdmedlemsstaten framtvingar en omskolning för en annan yrkesverksamhet.

Det måste avgöras mot bakgrund av de objektiva omständigheterna i det enskilda fallet om det finns ett sakligt samband mellan den tidigare anställningen och studierna, om det är fråga om ofrivillig arbetslöshet och om situationen på arbetsmarknaden gör det troligt att omskolning för en annan yrkesverksamhet är nödvändig.

3) Artiklarna 12 EG och 17 EG ger en unionsmedborgare som sedan tämligen lång tid faktiskt och i vederbörlig ordning är bosatt såsom icke-ekonomiskt verksam på en annan medlemsstats territorium och har påbörjat universitetsstudier där en rätt till utbildningsstöd på samma villkor som gäller för medlemsstatens egna medborgare. Att behandla dem olika kan endast motiveras om det grundas på objektiva hänsyn som saknar samband med de berörda personernas nationalitet och som står i proportion till det legitima syfte som eftersträvas med de nationella bestämmelserna.